

megengedve) oldani a slamos vagy rossz szándékú történelmi ítéletek nyomán keletkezett ellentéteket, amivel kapcsolatban a szerző is kifejezi reményét könyve bevezetőjében.

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(*Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 296 oldal, 2280 Ft*)

NORBERT ELIAS:

A németekről

2002-ben az Európa Kiadó gondozásában jelent meg Valery Giscard d'Estaining tollából az a franciákról szóló esszé, amely a francia nép elmúlt kétszáz esztendejét elemzi elsősorban politikai, szociológiai szempontok alapján. Az 1974 és 1981 között hazája elnökeként megismert államférfi töprengései bár a múltból merítenek, mindvégig szem előtt tartják a jövőt is, mégpedig a közös európai sors jegyében. Az európai-ság különös hangsúlyt kap, hiszen Giscard d'Estaining-t 2002-vel az Európai Konvent elnökének választották, ama szervezetének, amely a közös európai alkotmány létrehozásán munkálkodik.

A franciák mellett hasonló történelemformáló szerepet tudhatnak magukénak a németek. Németország sorsának elemzése és megértése ugyanúgy, mint a franciáké, nem

megkerülhető azok számára, akik a közös Európa erővonalait igyekeznek felvázolni. Bár Norbert Elias tanulmányai még nem tartalmazzák ezt az igényt, fontos előkészítő munkát foglalnak össze. 1960 és 1985 között megjelent tanulmányokat olvashatunk egy olyan szociológustól, aki a huszadik század szemtanújaként írt és kutatott. A német újraegyesítés előtt, egy olyan időszakban keletkeztek ezek az írások, amelyben a múlt feldolgozatlansága és az akkori Német Szövetségi Köztársaság társadalmi problémái nem tették megalapozottá, hogy a jövőről előremutató változások mentén vélekedjenek.

Furcsa felismerés, de az 1980-as évek elején az NSZK politikai meghatározottsága oly mértékben nem függetlenedett a hidegháborútól, hogy nyoma sem volt még tervezésnek, és maga Elias is aggódó hangon zárja gondolatait. Mai szemmel azonban a sorra egymásra épülő fejezetek közül a zárófejezet aggodalmi más szempontból vetnek fel kérdéseket. Vajon szükségszerűen következett-e a német újraegyesítés a német társadalmi folyamatokból, avagy erre egy nagyobb külső összefüggés részeként került sor? Ha pedig az utóbbi összetevőknek nagyobb szerepet tulajdonítunk, úgy vajon hogyan alakultak tovább azon társadalmi viszonyok, amelyek a nyolcvanas években még válsághelyzettel fenyegettek?

Elias célja a megértés. A civilizációt folyamatként tételező szerző oknyomozó vizsgálatában tárja fel azt az utat, ahogy Németország a II. világháború során eljut a civilizáció teljes összeomlásáig. Össztársadalmi struktúrákat vizsgál. Változásuk nyomon követése árnyalja a német nép habitusáról bennünk élő képet. A poroszos fegyelem, kitartás, szorgalom és hasonló közhelyé vált jellemzők, amelyekkel a németeket leírják, más megvilágításban tűnnek fel, ha tisztában vagyunk *a párbajképes társadalom* jelentésével. Ugyanakkor a formalizáltság mint viselkedésminta átalakulása, *informalizálódása* magyarázatul szolgál arra a jelenségre, amely a huszadik századot a státusbizonytalanság évszázadává tette, a hatalmi viszonyok olyan átalakulását segítve ezzel elő, hogy a nemzetiszocializmus számára lehetővé váljék egy kollektív cél mániákus megelevenítésével a civilizáció pillanatnyi megsemmisítése. „A klasszikus veszélyhelyzet – írja Elias – nem a tényleges hatalomesztétéskor áll elő, hanem akkor, amikor e nemzetek fiai nem képesek tudomásul venni hatalmi súlyuk csökkenését, és azt, hogy az államok rangsorában elfoglalt helyük veszélybe kerül.”

A németek számára elkerülhetetlen a találkozás azzal a stigmával, amelyet a nemzetiszocializmus tizenhárom éve hagyott a társadalmon. A kötet utolsó része a reakciók

és válaszok hátterét mutatja be. Magyar olvasóként legfeljebb csodálkozhatunk, hiszen a vasfüggöny mögül kevesen követhették figyelemmel a Szövetségi Köztársaság társadalmának alakulását. Ezért Elias munkája ilyen tekintetben hiánypótló. A múlttal való elszámolás módja magyarázza a német társadalom háború utáni nemzedékének marxizmus felé fordulását, ami hatását tekintve a mai napig érezhető. Bár a könyv vizsgálódásai húsz évvel ezelőtt fejeződnek be, érdemes továbbgondolnunk a feltárt láncolatokat, ami akár egy alapos önvizsgálatot is felöllelhet.

ÁBRAHÁM DÁNIEL

(Fordította Győri László, Helikon Kiadó, Budapest, 2002, 394 oldal, 2800 Ft)

IGOR R. SAFAREVICS:

A szocializmus mint világtörténelmi jelenség

Igor Safarevics 1923-ban született. Orosz matematikus, filozófus, történész. Először matematikusként lett világhírű. Csodagyerek volt, huszonhárom évesen megszerezte a tudományok doktora címet. A számelmélet világhírű matematikusát számos külföldi akadémia választotta tagjává. Hazájában azonban csak 1991-ben lett akadémiai tag. A het-